

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арсентьева Е.Ф. Фразеология и фразеография в сопоставительном аспекте (на материале русского и английского языков) / Казан. гос. ун-т, филол. фак.; науч. ред. Э.А. Балалыкина. – Казань: Казан. гос. ун-т, 2006. – 172 с.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
3. Басок В. А. Контекстуальна синонімія: семантико-стилістичний та прагматичний аспекти (на матеріалі іменників сучасної німецької мови): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – КНЛУ, 2006. – 183 с.
4. Вендина Т.И. Русская языковая картина мира сквозь призму словообразования (макрокосм). – М.: Индрик, 1998. – 240 с.
5. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. – Л.: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 350 с.
6. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Наука, 1986. – 141 с.
7. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты – М.: Наука, 1996. – 286 с.
8. Фадеева И.В. Механизм оценочной фразеологической номинации (На материале фразеологизмов положительной оценки со структурой словосочетания в современном английском языке) // Сб. науч. тр. / Моск. пед. ин-т иностр. яз. – М., 1988. – Вып. 311. – С. 151 – 161.
9. Хидекель С.С., Кошель Г.Г. Оценочный компонент лексического значения слова // Иностранные языки в школе. – 1981. – № 4. – С.7 – 10.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

1. Duden. Deutsches Universal Wörterbuch. – Mannheim: Dudenverlag, 1996. – 1816 S.
2. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. – Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag, 1997. – 1420 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Claudius E. Geschichte einer Liebe. – Halle –Leipzig: Mitteldeutscher Verlag, 1981. – 359 S.
2. Grisham J. Die Kammer // Reader's Digest Auswahlbücher. – Stuttgart, Zürich, Wien: Verlag Das Beste, 1996. – S. 7-208.
3. Joho W. Die Kastanie. – Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag, 1980. – 329 S.
4. Marlow M. Erdbeben im Beton // Reader's Digest Auswahlbücher. – Stuttgart, Zürich, Wien: Verlag Das Beste, 1996. – S. 443-582.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Смоляр – викладач кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Волинського національного університету ім. Лесі Українки.

Наукові інтереси: семантика та прагматика мовних одиниць.

СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІЇ ПРЕФІКСА *ᾤ*ПО У ГОМЕРІВСЬКОМУ ЕПОСІ

Тетяна СОЙКО (Львів, Україна)

*У статті розглянуто семантику та функції префікса *ᾤ*po-(*ᾤ*p-, *ᾤ*φ-) у давньогрецькій мові, на основі «Одіссеї» та «Іліади» Гомера. Для префікса є характерна широка полісемія. На основі аналізу були виділені наступні значення префікса: 1) віддалення та відокремлення, 2) завершеність, 3) припинення, 4) інтенсивність, 5) повернення, 6) новоутворена група. Напрямок руху та значення префікса *ᾤ*po залежать від контексту.*

*The article deals with the semantic and functions of the preposition *ᾤ*po- (*ᾤ*p-, *ᾤ*φ-) in the ancient Greek language. The research is focused on Homer's "The Odyssey" and "The Ilias". The preposition under research is characterized by broad polysemy. The article considers different meanings of the mentioned preposition: 1) removal, 2) completion, 3) cessation, 4) intensity, 5) return, 6) new-formed group. The direction of the movement and meaning of *ᾤ*po can be seen from the context.*

В індоєвропейських мовах уточнення значення дієслова відбувається за допомогою префіксів, система яких була досить розгалуженою [4: 189]. Префіксація була одним з найпоширеніших способів словотвору зокрема і в давньогрецькій мові. Первісне локальне значення префіксів згодом розширилось, так що вони почали виражати різні відтінки значень.

Метою нашої розвідки є дослідження семантики та функцій префікса *ᾤ*po-(*ᾤ*p-, *ᾤ*φ-) у гомерівському епосі.

Префікс *ᾤ*po- походить від *ару (пор. латин. ab-, давньоінд. ара-) і має значення віддалення від поверхні («виходячи від чогось»)[6: 97]. Крім того, у нього наявне значення віддаленості від точки [5: 69]. Воно фіксує локальний результат стосовно вихідного пункту і таким чином охоплює характерні для цього прийменника уявлення про вихідний пункт і про локальний результат дії [3: 309].

Здебільшого у даного префікса виділяють декілька значень: 1) відокремлення, віддалення; 2) завершеність; 3) повернення; 4) припинення; 5) перетворення [2: 196-197]. Подібні значення фіксує словник Лідделла–Скотта: 1)відділення (а) віддалення, б) заперечення); 2) завершеність; 3) припинення; 4) повернення; 5) образа; 6) заперечення

[7: 191]. Зустрічається менш розгалужений поділ: 1) віддалення, 2) завершеність, 3) заперечення [1: 157-158].

У поемах Гомера зафіксовано понад 130 дієслів з префіксом #ро- та понад 780 випадків їх вживання.

Префікс #ро- характеризує за своїм динамічним значенням рух від близької до предмета точки до віддаленої. При цьому рух може починатися як зсередини (наявні поодинокі випадки такого вживання), так і від будь-якого об'єкта або певним чином відмежованого простору.

У частини досліджуваних дієслів, особливо дієслів руху, префікс #ро- зберігає своє первинне значення «віддалення від», що повністю збігається зі значенням ab- в латинській мові, напр.:

ἀλλὰ μὲν ὄφρα γέροντος ἀπώσομεν ἄγριον ἄνδρα. (Ill. VIII, 96)

ми від старця відіб'ємо лютого мужа.*

ἀλλ' ἀποχάζεο βόθρου, ἄπισχε δὲ φάσγανον ὄξύ, (Od. XI, 95)

відійди від ями, меч відклади гострий.

Крім значення «віддалення», можна виділити ще одне значення префікса – «відокремлення», напр.:

ἀλλ' ὅτε γαίης πολλὸν ἀπέπλω ποντοπόρος νηὺς, (Od. XIV, 339)

щойно від берега відплив корабель морехідний.

...ὅς ποτε Δουλίχιον δ' ἀπενάσσατο πατρὶ χολωθεῖς. (Ill. II, 629)

...який від батька розгніваного від'їхав на Дуліхій (острів).

Залежно від контексту (на мікро або макрорівні) напрям руху може конкретизуватися. Префікс #ро- може вказувати на

1) рух догори:

...· αὐτὰρ Ὀδυσσεύς,

ἴεμενος καὶ καπνὸν ἀποθρόσκοντα νοῆσαι

ἦς γαίης (Od. I, 57-59)

З цього часу, Одиссей//, прагнучи хоча б побачити дим, що піднімається//з землі.

ἔνθ' ἀπέβη γλαυκῶπις, ἐπεὶ διεπέφραδε κούρη. (Od. VI, 47)

туди (на небо) пішла ясноока, після того як розповіла дівчині.

2) рух донизу:

καὶ τότε δὴ Κρονίδης ἀφίει ψολόεντα κεραυνόν, (Od. XXIV, 539)

Кронід блискавку, що димить, метнув (вниз з неба).

...ἐξ ἵππων ἀποβάντες ἐπὶ χθόνα πολυβότειραν (Ill. III, 265)

зійшовши з колісниці на землю, що живить багатьох.

В наведених прикладах напрям руху стає зрозумілим з контексту, а в останньому – додатково конкретизується прийменниковою конструкцією «ἐξ ἵππων».

3) рух вбік:

οὐ γὰρ κεν δυνάμεσθα θυράων ὑψηλάων

χερσὶν ἀπώσασθαι λίθον ὄβριμον, (Od. IX, 304-305)

не могли б від високих дверей//камінь величезний руками відсунути.

В даному прикладі напрям руху значення впливає з загального змісту речення.

Ми зауважили, що для всіх наведених прикладів характерною є вказівка на односторонній напрям руху.

Отож, напрями руху уточнюються за допомогою контексту або іноді поєднанням дієслова з прийменниковими конструкціями. Первісне значення дієслова зберігається, але завдяки префіксу #ро-, воно часто отримує метафоричне значення, напр.:

...· τὸν δὲ ποτὶ οἶ

εἶλεν ἀποψύχοντα πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς. (Od. XXIV, 347-348)

...зловив багатостраждальний славний Одиссей його (батька), який знепритомнів (дослівно «видихнув душу»).

Душа за релігійними уявленнями – безсмертна і нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя. Коли душа покидає тіло, то це викликає непритомний стан або ж смерть.

ἦ ὁ γε τῶν πλεόνων Λυκίων ἀπὸ θυμὸν ἔλοιτο. (Ill. V, 673)

чи (напавши) багатьох лікійців вбити (тобто «забрати душу»).

В першому прикладі рух йде «зсередини», таким чином, можна стверджувати, що у даному випадку префікс #ро- принципово не відрізняється від префікса ἐκ- (ἐξ-), для якого притаманне таке саме значення [6: 352].

У гомерівському епосі зустрічаються дієслова, у яких засвідчено нагромадження префіксів, напр.:

οἱ δ' οὐ γινώσκοντες ἀπηνήναντο ἕκαστος. (Ill. VII, 185)

(знаку) не впізнали, кожен відмовлявся (від жеребу).

Саме дієслово **ajnomai** було втрачене, існують лише форми **#p-¼najnomai** («відмовлятися, відхилити») та **#n-ajnomai** («відхилити, заперечувати, відрікатися, страшитися») [2 : s.v. #p-¼najnomai, #najnomai].

Іноді значення одного з префіксів може послаблюватися. У наведеному нижче прикладі можна спостерігати послаблення префікса #ро-:

ὦ γέρον, ἴζ' ἐπὶ δεῖπνον, ἀπεκλελάθεσθε δὲ θάμβευς. (Od. XXIV, 394)

старче, сідай за обід, повністю припини дивуватися (тобто «абсолютно забудь про здивування» – інтенсивність).

Пор.:

... τῶ κέν τις κείνων γε καὶ ἐκλελάθοιτο γάμοιο (Od. III, 224)

...багато з них повністю забули про шлюб.

У ряді випадків значення префіксів може уподібнюватися:

· ὁ δ' ἀμαρτή δῖος Ὀδυσσεὺς

ἰὸν ἀποπροΐει (Od. XXII, 81-82)

тієї ж миті богоподібний Одиссей випустив стрілу (стрілив).

#f-jhmi, *іон.* **#rjhmi** – *пускати, кидати, метати, направляти, проливати, скидати, виділяти, народжувати* [2 : s.v. #fjhmi];

pro-ýhmi – *відправляти, посилати, метати, кидати, відпускати, відсилати, виділяти, народжувати* [2 : s.v. pro-ýhmi].

У згаданих дієслів спостерігається перехрещення (співпадіння) значень «метати», «виділяти», «народжувати».

Крім значень віддалення та відокремлення префікс #ро- може вказувати на завершеність дії, напр.:

... σοὶ δ' οὐ δέος ἔστ' ἀπολέσθαι. (Ill. XII, 246)

...не слід боятися тобі померти.

· αὐτῶν γὰρ ἀπωλόμεθ' ἀφραδίησιν. (Od. X, 27)

ми себе знищили безрозсудністю.

Близьким до завершеності дії є припинення, яке словники виділяють в окрему групу:

ἀλλ' οὐδ' ὦς ἀπέληγε μάχης κορυθαίολος Ἴκτωρ, (Ill. VII, 263)

не припинив бою Гектор, що потрясав шоломом.

... οὐκέτ' ἀπολλήξεις τὸν ἐμὸν γόνον ἐξερέουσα (Od. XIX, 166)

...не припиняєш питати про мій рід.

Поняття руху вперед передбачає проникнення у що-небудь, під час чого відбувається перехід до іншого стану. Внаслідок такого переходу досягається вищий ступінь, а дієслово набуває додаткового значення «дуже, повністю», тобто префікс має інтенсифікуюче значення. У гомерівському епосі найбільше зустрічається прикладів зі значенням «пристрасно (сильно) ненавидіти»:

... τὼς δὲ σ' ἀπεχθήρω ὡς νῦν ἐκπαγλ' ἐφίλησα. (Ill. III, 415)

...так само можу глибоко ненавидіти, як зараз сильно люблю.

τὰς διαπέρσαι ὄτ' ἂν τοὶ ἀπέχθωνται περὶ κῆρι. (Ill. IV, 53)

їх (міста) зруйнуй коли для тебе вони стануть ненависними (всім) серцем.

У другому прикладі було вжите дієслово #p-escq=nomai – *просякнутися ненавистю, пристрасно ненавидіти, збуджувати ненависть, pass ставати чи бути ненависним* [2 : s.v. #resq=nomai]. Дієслово escq=nomai було втрачене і зберігся лише композит.

Словники містять вказівку на ще одне значення префікса – повернення:
 Τρῶας ἔπειθ' Ἑλένην καὶ κτήματα πάντ' ἀποδοῦναι (III. III, 285)
 троянцям слід повернути Єлену і усі багатства.

ἢ μὲν ἔπειτ' ἀνὰ νῆσον ἀπέστιχε δῖα θεάων· (Od. XII, 143)
 знову на острів вернулася божественна богиня.

...· ἀὐτὰρ Ἀχαιοὶ
 τριπλῆ τετραπλῆ τ' ἀποτείσομεν, (III. I, 128)
 втрое і вчетверо ми ахейці тобі відплатимо.

Префікс #po- може надавати слову значення протилежне стосовно того, яке має просте неускладнене дієслово:

βῆ δὲ θέειν, ἀπὸ δὲ χλαῖναν βάλε· (III. II, 183)
 побіг (Одіссеї), скинувши плащ (теплий верхній плащ).

ἄλλους μὲν κέλεται Τρῶας καὶ πάντας Ἀχαιοὺς

τεύχεα κάλ' ἀποθέσθαι ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ, (III. III, 89)

(Паріс) запропонував троянцям і всім ахейцям // зняти з себе зброю на землю, що живить багатьох (родючу).

αἶψα δ' ὑπὸ θρόνου ὤρτο, βοὸς δ' ἀπέδυνε βοείην, (Od. XXII, 364)

вискочив він (Медонт) з-під крісла, скинувши шкуру волову.

Дієслова **b=llw**, **tjqhmi** та **dnw** мають значення «одягати», а **#po-b=llw**, **#po-tjqhmi** та **#po-dnw** – «скидати».

Іноді префікс #po- настільки модифікує значення дієслова, що його неможливо вивести з первісного значення префікса. Таким чином, ми виділили групу дієслів, яка не належить до жодної зазначеної в словниках. Префікс може надавати

- негативне значення:

... μή ποὺ τις ἀπαγγείλῃσι καὶ εἴσω. (Od. IV, 775)

... (слів) щоб хтось усередину не доніс.

Пор.:

πρὶν ἐμὲ οἴκαδ' ἰκέσθαι ἀπαγγεῖλαί τε γέροντι. (Od. XV, 210)

раніше ніж повернувшись додому, про все старцю розповім.

- значення тривалості:

κεῖτ' ἀπομνήσας Ἀγαμέμνονι πομπὴν λαῶν· (III. VII, 230)

лежить, продовжуючи гніватися на Агамемнона, вождя народу.

Пор.:

ὁ ξεῖνος δ' εἶ περ μάλα μνήει, ἄλγιον αὐτῷ

ἔσσεται· (Od. XVII, 14 -15)

якщо гість розсердиться на це, тим гірше буде йому.

- психічне навантаження:

ἄλλ' ἀποπαπτανέουσιν, ἐρωήσουσι δὲ χάρμης. (III. XIV, 101)

озираючись в страсі, залишать військову доблесть.

Пор.:

πάντοσε παπταίνοντες ἐϋδμήτους ποτὶ τοίχους· (Od. XXII, 24)

озираючись довкола на міцно збудовані стіни.

- повністю змінює лексичне значення дієслова:

οὐδὲ τροφοῦ οὔσης σεῦ ἀφέξομαι, ὀππότ' ἂν ἄλλας (Od. XIX, 489)

ні тебе, що є годувальницею, не *цадитиму*.

...· μάλα γάρ τοι ἔγωγε

πόλλ' ἀπεμυθεόμην· (III. IX, 109)

...я (Нестор) скільки тебе (Агамемноне) *відмовляв*.

ἤμην ἀπείλησας βητάρμονας εἶναι ἀρίστους (Od. VIII, 383)

ти *похвалився*, що у вас танцюристи найкращі.

Дані значення не зафіксовані у відповідних простих дієсловах $\rho\omega$, $m^{-}q1w$, $e>llw$.

Майже у третини опрацьованих дієслів префікс не модифікує значення, що свідчить про його десемантизацію, напр.:

δώδεκα δὲ προπάροιθε πυρῆς ἀποδειροτομήσειν (III. XXIII, 22)
біля вогнища зітну голови дванадцятьом (троянським синам).

Пор.:

... τῷ μὴ με λιλαΐεο δειροτομήσαι. (Od. XXII, 349)

... не бажай зітнути мені голови.

ἄν δ' ἴσχων τελαμώννα κελαϊνεφῆς αἴμ' ἀπομόργνυ. (III. V, 798)

ремінь тримаючи (піднявши), стирив темну кров.

Пор.:

ἀμφοτέρησιν χερσὶ παρειάων ἀπαλάων

δάκρυ' ὁμορξάμενῃν ἀδινὸν στοναχῆσαι ἐφείην, (III. XVIII, 123-124)

обома руками зі щік ніжних // плачучи, стирати сльози рясні я примушу.

У наведених вище прикладах значення префіксальних дієслів тотожне безпрефіксальним. Це свідчить про повну втрату префіксом значення. Ще використання подібних дієслів може бути зумовлене вимогами розміру.

В результаті здійсненого аналізу ми прийшли до висновку, що префікс #ро-(#р-, #φ-) у гомерівському епосі характеризується розгорнутою полісемією, яка конкретизується контекстом. У процентному відношенні частотність вживання префікса зі значенням руху (віддалення та відокремлення) становить 43%, зі значенням завершеності – 1%, зі значенням припинення – 2%, зі значенням інтенсивності – 4%, зі значенням повернення – 9%, у 33% дієслів префікс не модифікує значення, а також 8% дієслів належать до новоутвореної групи. До останньої групи увійшли чотири значення префікса, які не фіксують словники: 1) негативне значення, 2) значення тривалості, 3) психічне навантаження, 4) повна зміна лексичного значення дієслова.

* Тут і далі переклад наш.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вейсман А. Д. Греческо – русский словарь. – М., 1991. – 1370 с.
2. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь: В 2-х т. – М.: Гос. изд. иностр. и нац. слов. – 1958. – С. 2932.
3. Романюк І. А. Префікси зі значенням віддалення АВ-, DE-, EX- у пізній латині // Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія: Збірник наукових праць. – К.: Київський університет, 2001. – С. 309-315.
4. Сенів М. Г. Приймений у класичних мовах. – Донецьк: Юго – Восток, 2005. – С. 1 – 270.
5. Boisacq É. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. – Heidelberg: Carl Winter; Paris: Klincksieck, 1916. – 1123 p.
6. Chantraine P. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots. – I, II, III– P.: Klincksieck, 1970. – 1368 p.
7. Henry George Liddell and Robert Scott A Greek – English Lexicon. – Oxford: Clarendon Press, 1996. – 2438 p.
8. Homers Ilias/ rec. F. Ameis. – Leipzig: B. G. Teubner, 1896. – 150 p.
9. Homers Odyssee/ rec. F. Ameis. – Leipzig: B. G. Teubner, 1895. – 179 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Сойко – аспірант кафедри класичної філології ЛНУ ім. І. Франка.
Наукові інтереси – префіксація у давньогрецькій мові.

ВИДИ ДІАХРОНІЧНОГО МАРКУВАННЯ (на матеріалі словників німецької мови)

Катерина СУРЖИКОВА (Чернівці, Україна)

У статті розглянуто маркування для позначення застарілої та історичної лексики у німецькій лексикографії. На матеріалі чотирьох тлумачних словників проведено їх порівняльний аналіз та визначено основні критерії використання.

The present article focuses on the labels for the designation of archaic and historical vocabulary in the German lexicography. Its comparative analysis is conducted on the basis of four explanatory dictionaries and the basic tests of using are described.

Архаїзація, як один з процесів зміни словникового складу, становить актуальну, але й водночас суперечливу проблему для сьогоденної лінгвістики. Неоднозначне трактування знаходять як саме тлумачення термінів «архаїзм» та «історизм» [3: 208], так і умови розміщення даного шару лексики у словниках [2: 248]. Серед німецьких науковців, хто займався цією проблематикою, можна назвати Кл.-Д. Людвіга [8] та Хаусманна [6]. Однак досі нерозв'язаними є питання розмежованості категорій темпорально маркованої лексики та співвіднесення німецьких класифікацій з вітчизняними.